

O POSIBILĂ ETIMOLOGIE: *SUCITÓR* < *SUGITÓR*

Iulia MĂRGĂRIT

(Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti” din București)

În cele ce urmează, ne propunem să discutăm, din punctul de vedere al originii, termenul indicat în titlu, soluționat identic în dicționarele care au avut în vedere aspectul în cauză. Denumind o ustensilă casnică, *sucitor* s.n., pl. *sucitoare* figurează în DM, DEX (s.v. 1.) cu următoarea definiție: „sul neted de lemn cu care se întinde și se subțiază foaia de aluat pentru plăcintă, tăiței etc.; vergea”, fapt nu lipsit de relevanță pentru prezenta discuție. Pentru etimologie, dicționarele¹ respective indică *suci* + *-(i)tor*, ca, de altfel, DLR și MDA. Firesc ar fi fost, deși nu obligatoriu, ca numele acțiunii la care servește *sucitorul*, „de a întinde și a subția foaia de aluat”, să se regăsească între sensurile verbului radical². Pe acestea din urmă, le enumerăm, într-o prezentare simplificată, tot după DEX: **1.** „a răsuci un fir, o fibră textilă pentru a-i da o rezistență mai mare”; tranz. și refl. „a înfășura, a încolăci”. **2.** tranz. „a da unui obiect o mișcare de rotație”; „a întoarce, a învârti”; „a întoarce pe toate părțile”; „a hărțui”; refl. „a se agita, a se frământa”. **3.** tranz. și refl. „a face să-și schimbe sau a-și schimba (brusc) poziția corpului”; „a-și luxa o parte a corpului”; „a răsuci cu violență gâtul unei ființe”. **4.** refl. și tranz. „a strâmba”. Formal, *suci*, ca radical al derivatului *sucitor* nu ridică probleme. Semantic, exprimă o mișcare tipică, de

¹ În DM, termenul figurează cu mențiunea „reg.”, situație depășită în DEX.

² Sensul înregistrat în DLR s.v. *suci* 2.: (prin Transilvania și prin vestul Banatului) „a întinde foaia de aluat cu *sucitorul*” nu ne satisface, întrucât includerea acestei accepții *hic et nunc* ni se pare abuzivă. Pentru explicații v. *infra*.

mănuire bidirecțională pe foaia de aluat, a obiectului folosit cu un scop bine determinat: de a o întinde și de a o subția (cf. SCLR s.v. „băț rotund care se rostogolește pe un boț de cocă, ca să-i dea forma unei foi“). Prin urmare, corelarea *suci* / *sucitor* corespunde parțial activității desfășurate, în sensul denominării restrictive a instrumentului după tipul de mișcare executată: *sucire*. După modul de prelucrare a aluatului, pentru a dobândi o anumită formă și grosime, același instrument ar fi trebuit să se numească, probabil, altfel, de pildă, *sugitor*, după cum ne-a sugerat lexicul dialectal publicat în diverse reviste.

În rubrica „vocabular regional“ (CV, III, 1951, nr. 12, 37), Ștefan Giosu a comunicat verbul *sugi* „a întinde aluatul pentru a face plăcinte“, cules din fostul raion Darabani: *Dă un păpușoi [= băț] să sugesc o bucată de aluat*. DLR înregistrează cuvântul *sugi*, ca variantă de la *soage* („învechit și regional“), cu sensul de bază „a rupe din întreg (= aluat) și a da formă (de pâine) înainte de a băga la cuptor“, cu multiple atestări (ALR I 775/370, 387, 397, 418, 522, 526, 552, 573, 1847/370, 375, 387, 418, 518, 522, 542, 552, 571) și cu al doilea sens „regional“, în forma *sogi* „a subția“, cu referire, de asemenea, la aluat, notat în localitatea Straja, Rădăuți. În aceste condiții, cel puțin pentru zonele respective, *sogi*, *sugi* ar putea reprezenta radicalul pentru un posibil derivat *sugitor*. Ipoteza se confirmă în cele mai recente culegeri de material dialectal: în NALR Mold.-Bucov., II, h. 191 „rouleau des patissiers“ [759] [întrebare indirectă] „Cum îi spui la bățul rotund cu care întinzi aluatul când faci tăiței?“, alături de *sucitor*, majoritar, s-au obținut răspunsurile: *sugitor* / pct. 464, 473; *sojitor* / pct. 464; *sojitori* / pct. 487, 506, 512; în ALM II₁, h. 660, cu titlul „rouleau (pour la pâte)“, la întrebarea [1295] întâlnim următoarele informații: *sugitori* în punctele: 11. Voloca, 13. Mahala, 17. Boian, 18. Gorbovo, 21. Dinăuți, 22. Forostna; *sujitori* în punctele: 7. Mejrece, 8. Ropcea, 12. Țețino, 16. Porubnoe, 23. Vancicăuți; *săgitori*, *săjitori*, 22. Larga. Între acești termeni, obținuți în partea de nord a Bucovinei, au mai fost notați și alții: *sucitor* în punctele: 25. Larga, 29. Caracașenii vechi; *șiușitor*, în punctele 6. Krasnoilskoe, 15. Nijnie Stanivți; *sușitor* în punctele: 10. Nijnie Petrauți, 24. Kriva, 26. Lipcani; *șitor* în 8. Șirocaia Poliana. Faptul că într-o zonă compactă se întrepătrund termenii *sugitori* și *sucitor*, cu variantele aferente, ar putea constitui un argument pentru o eventuală încrucișare sau suprapunere de forme, ducând, în cele din urmă, la modificarea fonetică *sujitor* > *sușitor*. În confundarea termenilor, împreună cu variantele lor, și producerea de schimbări fonetice, rolul decisiv îi revine verbului *suci*. Acesta exprimă o acțiune desfășurată simultan cu aceea de a *sugi*, a *sogi*; altfel spus,

operația de *sugire*, *sogire*, *soagere* se realizează prin *sucirea* unui rulou de lemn. De aici, de la sincronizarea mișcărilor de *sugire* prin *sucire*, s-a creat posibilitatea de suprapunere a termenilor, de inevitabilă confuzie terminologică (într-un cuplu de paronime: *sugi* / *suci*). Șansele de impunere au fost, în mod categoric, în favoarea verbului *suci*, cu răspândire generală, cu transparență lexicală maximă și cu un registru semantic mult mai amplu (un total de opt înțelesuri inventariate în DLR s.v.), prin comparație cu *soage*, notat în DLR, cu două sensuri, iar în MDA cu patru. Se cuvine să subliniem că toate cele patru accepții identificate, în esență reductibile la două, în cel de-al doilea dintre dicționare, sunt însoțite de restricții privind aria de circulație: **1.** (învechit, regional) „a rupe o bucată din întregul de aluat“; **2.** (Transilvania) „a frământa aluatul dospit“; **3.** (regional) „a da prin făină pâinea, înainte de a fi pusă în cuptor“; **4.** (regional), în forma *sogi*, „a subția (aluatul)“. Îmbogățirea semantică înregistrată în DLR s.v. 2., iar în MDA s.v. 4., relevă o evoluție lineară a verbului, la un moment dat, în sensul referirii la aceeași materie (= aluatul), prin diversificare, dezvoltând un înțeles subsecvent, specializat: „modelarea foi pentru plăcintă sau pentru tăței prin întindere și subțiere“, sulul de lemn folosit în acest scop, numindu-se sugestiv: *sugitor*. Derivatul nu reprezintă un caz singular în raport cu baza. În acest sens, DLR înregistrează *sogătoare* „albie mică în care se frământă aluatul“, cunoscut în Transilvania (v. Frâncu-Candrea, 105; Giuglea 1948, 123), dar și în Moldova: *soagătoare* (Pamfile, *Industria*, 196). Derivatele menționate atestă poziția verbului în lexicul dialectal, într-o anumită epocă.

În privința termenului *sucitor*, în afara ipotezei propuse, lucrurile au putut să se desfășoare și altfel. Alexiu Viciu a notat, în *Glosar*, 78/136 s.v. *soage*, următoarele: *La Filpiș mai zic a soace pita*. De la această variantă, notată în TDRG; DR, III, 777; SDLR (după Viciu), s-ar fi putut dezvolta, direct, un derivat *sucitor*. Nu putem aprecia care anume dintre variante a impus-o pe aceea general-răspândită, poate chiar ambele au coexistat un timp: *sucitor* < *soace* și *sugitor* < *soage*, *sugi*, lucrurile complicându-se cu probabila intruziune a celui de-al treilea concurrent: *sucitor* < *suci*. Ultimul dintre ele ar fi putut rezulta și prin corelarea derivatului cu radicalul *suci* „învârti“, datorită semantismului evident al acestuia, sugerat de manevrarea ruloului de lemn, *soage* „nespunând“ nimic vorbitorilor în privința operației de prelucrare a aluatului pentru a fi subțiat cât mai mult. Antrenarea lui *suci*, ca potențială bază derivativă, în relația cu *sucitor*,

se explică și prin omonimia creată, la un moment dat, *sucitor* < *soace* fiind raportat la *suci* „învârti“. O astfel de întorsătură a lucrurilor a fost cu puțință după cum probează însuși instrumentul nostru de lucru: dicționarul. DLR înregistrează s.v. *suci* I. 2., pe baza informațiilor din ALR, I, 697 / 218; ALR, II, 3981 / 47, 325, sensul „a întinde aluatul (cu sucitorul)“, cunoscut prin Transilvania și prin vestul Banatului. Aria indicată corespunde, întocmai, verbului *soage*, iar semnificația menționată, reprezintă sensul subsecvent semnalat de Șt. Giosu. În consecință, *suci* poate fi considerat o variantă fonetică de la *sugi*, inclus în DLR, s.v. *soage*, precum *soace* de la *soage*. Atât din punctul de vedere al înțelesului „a întinde aluatul cu sucitorul“, cât și al formei, *suci* se înscrie în sfera semantică a verbului *soage*, și ar fi trebuit inserat între variantele acestuia și nu inclus în articolul omonim, reprezentând termenul de origine slavă. Desprinderea unei variante *suci*, în filiație cu *soage*, constituie, probabil, un fapt secund, în raport cu derivatul *sucitor*, în a cărui conturare nu putem tăgădui aportul verbului omonim de origine slavă. În acest fel, contextul favorabil confuziilor s-a accentuat. Alături de *sugitor*, *sujitor* < *soage* coexistă *sucitor* < *soace*, *sucitor* < *suci*, variantă de la *sugi* și *sucitor*, corelat în mod eronat cu *suci* „învârti“.

Cu o arie de răspândire considerabilă în trecut (cf. TDRG: Transilvania, Bucovina, Maramureș) la care ar trebui să afiliem și Moldova prin atestări izolate mai vechi (Dosoței: *Cum soagem noi pita din aluat și d-aci o și coacem de ni-i de sațiu vieții, așa lesne Sfinția Sa ne-au frământat din lut* — HEM, 939 s.v. *aluat*) și, relativ, mai noi: Pamfile (*Industria*, 196), *Gl. regional*, 63 (Vatra Dornei, Piatra Neamț), *soage*, cu toate variantele lui, a cunoscut o restrângere progresivă a ariei. A fost din ce în ce mai puțin cunoscut, înțeles, folosit și tot mai dat uitării, sporind șansele de afiliere a derivatului propriu la un alt verb omonim. Urmărind h. 660, din ALM II₁, dinspre Bucovina către Basarabia, pe teritoriul acesteia din urmă, se constată o răspândire evasigenerală pentru *çitor*, prin corupere din *sucitor*, lexicalizat în varianta fonetică specifică zonei, *șitor*. Multiplele variante fonetice dezvoltate de la *sucitor*, fac posibilă desprinderea unui nou cuvânt în urma separării, prin haplogogie sau falsă tăietură silabică (cf. *șișitor*). Consemnarea unor sintagme precum *șitor pentru lăjit plăcintele* / pct. 54; *șitor de întins aluatul* / pct. 18, 57 atestă filiația *șitor* < *șișitor* < *șușitor* < *sucitor* < *sugitor*, după cum *șitor de șitorit plăcinte* / pct. 141, amintește de *sujitor pentru sujit aluat* / pct. 7. Verbul creat *șitorí*, de la radicalul *șitor*, în relație de sinonimie cu *a întinde*, *a lăji*, *a sogni* (aluatul) constituie un element de

inovație în lexicul dialectal din zona respectivă, un potențial derivat încadrabil, în cele din urmă, în familia radicalului *soage*. Mențiuni de tipul „înainte să zicea **șitori**“ (pct. 165) ne determină să ne întrebăm dacă nu cumva erodarea termenului derivat, sub aspect formal, reflectă vechimea acestuia și descendența din vechiul cuvânt latinesc *subigere*.

Nu ni se pare lipsit de importanță să amintim că în toate punctele de atlas anchetate, excentrice față de Basarabia (reg. Nikolaev, pct. 210, 218, 34); Zaporoje, pct. 112; Donețk, pct. 225; Dnepropetrovsk, pct. 235; Vorosilovgrad, pct. 190, 226–228, toate din Ucraina; fostele RSS Abhază, pct. 230; reg. Aktiubinsk, pct. 57, 92; RSS Kirghiză, pct. 146; Centrul Primoriei, pct. 172, 191, 192, 236, 237, 239) figurează, consecvent, cu modificări fonetice neesențiale, *șitori*, cu excepția fostei RSS Omsk, unde a fost notat, în pct. 75, *sucitor*. Atestarea termenului menționat pledează pentru o arie terminologică unitară, generată de un virtual termen din fondul latin moștenit. Ca punct de plecare al sintagmei *sugitor pentru sugit (aluatul)*, considerăm verbul *soage*, respectiv, *soace* și / sau *suci*, descendenți ai verbului *soage*, în cazul *sucitor (pentru sucit aluatul)*. Ignorarea acestei corelări, în favoarea termenului de origine slavă (*sučon, sukati*), face ca aceeași denominație în formularea *sucitor pentru sucit aluatul* („învârtitor pentru învârtit aluatul“?) să reprezinte o asociere absurdă, care nu corespunde realității și nu se justifică din punctul de vedere al activității reflectate. În timp, *sugitor*, ca termen specializat, a fost absorbit de *sucitor*, care îl substituie. Denumirea dezvoltată a ustensilei, *sujitor de sujet...*, a putut reuni la un moment dat, forme verbale paronime, mai ales în rostirea dialectală din partea locului (cf. *sužitór de sušít*), ceea ce a determinat conturarea unui termen unic în locul sintagmei: *sužitór*, din care, mai apoi, s-au desprins *ctor*, *șitor*.

Trebuie să adăugăm faptul că *sugitor* și celelalte variante nu au fost înregistrate în dicționare. Includerea acestora s.v. *sucitor* ar fi alcătuit, pe de o parte, tabloul complet al familiei lexicale respective, pe de altă parte, ar fi pus în evidență filiația *sucitor* < *sugitor*, descendența și originea reală a derivatului.

Prezentarea traseului parcurs *sujitor* > *sucitor* impune câteva concluzii:

1. În crearea derivatului *sucitor*, punctul de plecare l-a constituit verbul *soage*, fapt probat de semantismul specializat al termenului, definind operația de modelare a aluatului în forma dorită.

2. Acțiunea de *soagere* a aluatului, pentru a dobândi forma de pâine, se executa cu mâna. Aceeași acțiune, în cazul preparării foii pentru plăcintă sau

pentru tăiței, a necesitat un instrument ajutător. Deoarece prin manevrarea acestuia se realiza operația de *soagere*, a fost denumit adecvat: *sogitor*, *sugitor*.

3. Specificul mișcării executate, de sucire a *sujitorului*, pe bucata de aluat, pentru a deveni foaie, a determinat modificarea denominației acestuia, în consonanță cu verbul pe care-l evoca: *sucitor*.

4. Confuzia de forme favorizată, pe de o parte, de omonimia creată, la un moment dat, prin dezvoltarea variantei *suci* < *sugi*, probabil, prin falsă analiză și regresivitate de la numele ustensilei, pe de altă parte, însăși evoluția fonetică a derivatului, după regulile de rostire din zona unde a fost creat: *sușitór* > *sușitór*, a determinat procesul de apropiere și suprapunere: *sugi* / *suci*.

5. Confuzia *sujitor* / *sucitor* s-a încheiat cu supremația lui *sucitor*, înțeles de către toți vorbitorii, mai ales de către aceia care nu cunoșteau verbul *soage*.

6. Șansele de supraviețuire ale derivatului primordial, de altfel minime, sunt condiționate de vitalitatea radicalului. Acolo unde încă *aluatul se soage* se mai întâlnește și derivatul *sojitor pentru sojit*. Restrângerea ariei radicalului impune aceeași restrângere pentru derivat.

7. Larga difuziune a termenului *sucitor*, are la bază apropierea de verbul pe care îl evocă. În Muntenia a fost atestat cu înțelesul „făcăleț“ (*Gl. Munt.* / pct. 709, 749), deoarece presupune aceeași mișcare de învârtire, de sucire, dar în plan vertical.

8. Ignorarea relației *sucitor* < *sujitor* ar fi păguboasă pentru termenul moștenit din latină (*subigere*) și pentru descendenții acestuia, fie ei cât de îndepărtați.

ABREVIERI

ALM II = Academia de științe a R. S. S. Moldovenești, Institutul de limbă și literatură.

Atlasul lingvistic moldovenesc, întocmit sub conducerea lui Rubin Udler, volumul II, Partea I, Lexicul. Casa. Obiectele de uz casnic, de Victor Comarnițchi, Chișinău, Editura „Cartea moldovenească“, 1972.

DEX = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan“, *Dicționar explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Univers Enciclopedic, 1986.

DLR = Academia Română. *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, București, 1965–.

DM = *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958 (Academia Republicii Populare Române, Institutul de Lingvistică din București).

DR = „Dacoromania“, Cluj, 1921–1948.

- Frâncu-Candrea, *Moșii* = Teofil Frâncu și George Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moșii)*. Scriere etnografică cu 10 ilustrațiuni în fotografie, București, Tipografia modernă, 1888.
- Giuglea 1948 = G. Giuglea, *Valori latine în expresie românească*, în DR, XI, p. 128–129.
- Gl. Munt. = Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Glosar dialectal. Muntenia*, București, 1999.
- Gl. regional = V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, 1961.
- HEM = B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor. Tomul I–III, București, Stabilimentul grafic Socec și Teclu, Tom I–II: 1887, Tom III: 1893.
- MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan — Al. Rosetti”: *Micul Dicționar Academic*, vol. I, Literele A–C, 2001; vol. II, Literele D–H, 2002; vol. III, Literele I–Pr, 2003; vol. IV, Literele Pr–Z, 2003, București, Univers Enciclopedic.
- NALR Mold.-Bucov. = Academia Română, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași, *Noul Atlas Lingvistic Român pe regiuni, Moldova și Bucovina*, II, de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, Editura Academiei Române, 1997–.
- Pamfile, *Industria* = Tudor Pamfile, *Industria casnică la români*, Trecutul și starea ei de astăzi. Contribuțiuni de artă tehnică și populară, București, 1920 (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii, VIII).
- SDLR = August Scriban, *Dicționarul limbii românești* (Etimologii; înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaisme, neologisme, provincializme). Edițiunea întâia, Iași, Institutul de arte grafice „Presa bună”, 1939.
- Viciu, Gl. = Alexiu Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*. Adunate și explicate de..., București, Carol Göbl, 1906 (Extras din Analele Academiei Române, seria II, Tom XXIX, Memoriile secțiunii literare).

UNE POSSIBLE ÉTYMOLOGIE: *SUCITOR* < *SUGITOR*

Résumé

L’auteur se propose de discuter le cas d’un dérivé: *sucitor* „rouleau en bois pour étendre et amincir la pâte”.

Les dictionnaires considèrent qu'ils s'agit d'un déverbal du radical *suci*.

L'article essaie de démontrer que le dérivé provient d'une autre base dérivative. Le processus de la transformation *sugitor* > *sucitor* s'explique par la superposition et la confusion des formes dûes à l'homonymie du verbe *suci* „învârți“ et aussi aux modifications phonétiques spécifiques à la zone où le terme a été créé.